

SETSWANA PUOTLALELETSO YA NTLHA: PAMPIRI YA I
SETSWANA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: 2½ Diura

Maduo: 100

ELA TLHOKO

1. Pampiri e, e na le ditsebe di le 11. Tsweetswee, netefatsa gore pampiri ya gago e feletse.
2. Pampiri e, e na le dikarolo di le NNE:

KAROLO A – Tekatlhaloganyo
KAROLO B – Tshosobanyo
KAROLO C – Maboko
KAROLO D – Thutapuo le melawana ya tiriso

Araba dipotso tsotlhe.

3. Araba dipotso tsotlhe ka Setswana, mme o dirise mopeleto le mareo a a kannweng ke lekgotla la Bosetšhaba la Puo ya Setswana.
  4. Botswerere mo mokwalong, peong ya mabaka le mo thulaganyong ya dintlha, di tlaa go tswela molemo.
  5. Botlhaswa le mokwalo o o sa buisegeng di tlaa go jela maduo.
-

KAROLO A   TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1   Buisa temana e e latelang morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA A (Temana)**Matlhale a temothuo ka Mme Kenalemang Kgoroadira**

Fa balemi ba dirisa mekgwa ya segompieno ya temo, ya go enta/go tlhaba dijalo gore di gole ka bonako, Mme Kenalemang Kgoroadira, o dirisa mekgwa ya tlhago ya temo e e sa tlhokeng menontsha e e itiretsweng. Mokgwa ono wa temo ke o o dirisang fela mokgwa wa tlhago, wa go tlhagola ka matsogo le go nosetsa ka metsi a a se nang dikhemikhale. Mme Kgoroadira ke mofenyi wa kabo ya basadi mo temothuong wa ngwaga wa 2013 mo karolong ya balemi ba ba ntshang dikungo tse di tlhaolegileng. Dikabo tseno ke tsa Lefapha la Temothuo, Dikgwa le Tshwaro ya Ditlhapi.

Ka ngwaga wa 2009, o ne a simolola mokgwa ono wa temo kwa polaseng ya Thojane fela ka fa ntle ga motse wa Phokeng gaufi le Rustenburg. Fa bobegakgang jwa lekwadikgang la Semphete bo ne bo mo etetse o tlhalositse fa go simolola mokgwa ono wa temo e ne e le ka keletso ya go rotloetsa bomme go itemela merogo mo digotlong tsa bona gore ba fepe ba malapa a bona. O tlhalositse fa porojeke ya Thojane e tsetswe ke lenaneo la Ikitse le a le ribololotseng le go le tlhagisa mo seteišeneng sa radio sa Motswedding FM mo dingwageng di tse di fetileng.

Mo lenaneong leo, o ne a itsege ka 'Mama Kena'. Mme Kgoroaedira a re Ikitse e dirile gore mongwe le mongwe a ikitse gore ke mang, o tswa kae e bile o ya kae. A re fa motho a ikitse, o kgona gore a dire se se tshwanetseng mo botshelong. "Gore ke simolole mokgwa ono wa temo, ke ne ke batla go sireletsa setso sa Setswana gonne go tswa ga Lowe, go ne go dirisiwa mokgwa ono wa temo. Go ne go lemiwa ka matsogo go sa dirisiwe metšhini le menontsha ya maitirelo. Ka ntlha ya fa sengwe le sengwe se tlholega mo mmung, re pateletsega go tlhokomela mmu ka go dirisa mokgwa wa tlholego wa temo. Ga re a tshwanela go utlwiswa mmu botlhoko gonne go ka re pateletsa gore re feleletse re dirisa menontsha e e seng ya tlholego, mme seno se tlhole bontsi jwa malwetse a re a itemogelang mo malatsing a gompiano," ga rialo Mme Kgoroadira.

Kakanyo ya go simolola mokgwa ono wa temo, e tlile ka ntlha ya fa mosadi e le mosalagae e bile e le ena a tlhokomelang dijo mo lapeng. O bone mokgwa ono wa temo e le o o tshwanetseng go dirwa gonne o thusa go thibela kgogolego ya mmu. Go botlhokwa go tlhokomela tikologo ka ntlha ya fa sengwe le sengwe se tlholega go tswa mo mmung. O rile ga a dirise dibolaya ditshenekegi tsa maitirelo gonne di ka utlwiswa dijalo tsa gagwe botlhoko.

O file sekao sa gore fa a lema, le go jala merogo e tshwana le dinawa, o e bapisa le diaieye le maphutshe go thibela ditshenekegi tse di ka senyang dijalo.

Fa go tlhagolelwa dijalo, go dirisiwa fela diatla, mme seno se neele dijalo boitumelo gonne mmu o a bo o nonne. Mme Kgoroaedira o thapile badiri ba le barataro ba leruri kwa polaseng

ya gagwe, mme ka nako ya thobo le fa go lemiwa, o oketsa ka badiri ba bangwe ba nakwana ba le lesome. Dijalo tsa gagwe di akaretsa ditlhare tsa setso, gonne di thusa thata mo go lwantsheng malwetse a a farologaneng. Ditlhare tseno o di jala mo magareng ga dijalo tse di ngwe go thibela ditshenekegi le digagabi tse di ka tlhaselang dijalo tsa gagwe.

O nosetsa dijalo ka go dirisa dipeipi mme go nosediwe ka go rothetsa metsi ka tlhamalalo kwa dikutung tsa merogo. Kwa polaseng ya gagwe, go na le ditlhare tse dintsi tsa naga tse a reng di mosola mo dijalong tsa gagwe. Tsona di akaretsa motlopi, sengaparile, mokgopa, morutlhwane le tse dingwe tse di mosola mo matshelong a batho. Mme Kgoroadira o tlhalositse fa ditlhare tsa go tshwana le sa mosetse di thusa mo go alafeng bolwetse jwa malaria fa modubana ona o thusa fa motho a tswa mokola mme gape se thusa ka go alafa diphilo. A re setlhare sengwe le sengwe se a nang le sona mo polaseng se na le tiro e e mosola mo matshelong a batho.

[E nopotswe go tswa go: Inthanete & Semphete, 18 Motsheganong 2018]

- 1.1.1 Tlhopha karabo e e maleba ka go kwala tlhaka e e nepagetseng A, B, C kgotsa D.

Maikaelelomagolo a ga Mme Kenalemang Kgoroadira ka go simolola mokgwa wa temo wa setso e ne e le go ...

- A sireletsa setso sa Setswana.
- B go rotloetsa bomme go itemela merogo mo digotlong.
- C go gaisana le borre ba ba lemanang.
- D go tsenela dikgaisano tsa temo. (1)

- 1.1.2 Naya leina la polase ya ga Mme Kgoroadira le leina le a neng a itsege ka lona mo lenaneong la Motswedding FM. (2)

- 1.1.3 Mme Kgoroadira o fentse eng ka ngwaga wa 2013? (1)

- 1.1.4 Ke lefapha lefe le le tshegetsang balemi? (1)

- 1.1.5 Lefoko "dibela" mo tthagisong e e reng "ke ne ke batla go dibela setso" le kaya eng? (1)

- 1.1.6 Tlhalosa gore goreng re sa tshwanela go utlwisana mmu botlhoko go ya ka Mme Kgoroadira. (3)

- 1.1.7 Mme Kgoroadira a re porojeke ya Thojane e tsetswe jang go ya ka temana? (2)

- 1.1.8 Go ya ka wena, goreng go le botlhokwa gore o ikitse? (2)

- 1.1.9 Naya palogotlhe ya badiri ba ba dirang kwa polaseng ya ga Mme Kgoroadira ka nako ya thobo le fa go lemiwa. (1)

- 1.1.10 Ke tsela efe e Mme Kgoroadira a e dirisang go thibela ditshenekegi le digagabi go tlhasela dijalo tsa gagwe? (2)

- 1.1.11 Tlhalosa mokgwa o Mme Kgoroadira a o dirisang go nosetsa dijalo tsa gagwe. (2)
- 1.1.12 A ke ntlha kgotsa kakanyo gore kwa polaseng ya ga Mme Kgoroadira go fitlhelwa dijalo tsa merogo fela? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.1.13 A o akanya fa go tsaya karolo ga bomme kgotsa basadi go le bothokwa mo temong? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 1.1.14 Fa o ne o le molemi, ke mokgwa ofe wa temo o o neng o ka o dirisa magareng ga wa setso le wa segompieno? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)

[24]

- 1.2 Lebelela setshwantsho mme morago o arabe dipotso.

SETLHANGWA B (Setshwantsho)

[Motswedi: Inthanete]

- 1.2.1 Naya ntlha e le **NNGWE** e ditlhangwa tsa A le B di farologanang ka yona. (2)
- 1.2.2 Sefatlhego sa molemi yo o mo setshwantshong se senola maikutlo a feng tebang le kuno ya gagwe? Tshegetsa ka lebaka. (2)
- 1.2.3 A o akanya fa molemi yo o mo setlhangwa B a tlaa atlega go tswa mo kotulong/thobong ya gagwe? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)

[6]

30 maduo

KAROLO B TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa tema e e fa tlase mme o e sosobanye ka dintlha **di le tlhano ka ga se se tlohang dikotsi tsa tsela**. Palo ya mafoko a dintlha tse di sosobantsweng e nne **60–70**.

Lefapha la bosetšhaba dipalangwa gammogo le diporofense mo nageng ka bophara di dira ka natla go gakolola bakgweetsi le badirisi ba dipalangwa tsa botlhe go ka ipabalela mo ditseleng. Go lemosegile fa dipalopalo tsa dikotsi tsa tsela di ya mogoletsa mme se e nna tlhobaboroko mo lefapheng. Dikotsi tsa ditsela di tlohlwa ke dilo tse dintsi tota tse dineng di ka efogiwa fa rotlhe re ne re ka tsaya maikarabelo. Nngwe ya dilo tse tlohang dikotsi tsa tsela, ke tiriso e e feteletseng ya nnotagi. Go fitlhetswe bontsi jwa bakgweetsi seelo sa bona sa nnotagi se fetile selekano se se beilweng. Go kgweetsa ka lebelo le le kwa godimo le go na go tlhola dikotsi gonne bontsi jwa bakgweetsi ba palelwa ke go laola dijanaga fa ba setse ba lebagane le kotsi. Bakgweetsi ba ikgatholosa seelo se ba tshwanetseng go kgweetsa ka sona naga ka bophara.

Ga se fela bakgweetsi ba ba nnang mo mathateng mabapi le ipabalelotseleng, batsamaya ka dinao le bona ba na le seabe se se kwa godimo mo dikotsing tsa tsela. Bangwe ba kgabaganya mebila mo go sa tshwanelang e bile ba nwele thata mme ba thulwe ke dijanaga go sa tlhokege. Dijanaga tse di sa siamelang tsela le tsona di na le seabe mo dikotsing tsa tsela. Dingwe tsa tsona o fitlhele dipone, maremo dithaere jalojalo di sa dire mme di tlhagisetse bakgweetsi bangwe kotsi. Diphologolo tse di tletsetletseng le mebila le tsona di na le seabe mo dikotsing tsa tsela gonne di sa tlhokomelwe.

[Motswedi: Mmegi 2012]

10 maduo

KAROLO C**MABOKO****POTSO 3**

3.1 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

1	Dikatikanyi tsa koko la bannana,
2	Thaka tsa ga morwakgosikgolo re ile,
3	Re editse mašelang fela re tšhiphile,
4	Re le bontšhe nkoo re le batubanyana.
5	Nkile ra nna bakgaodisi ba mekgosana,
6	Bakgaodi ba mokgosi ba re tsholele,
7	Re tsholelwa fa motho re mo tlabile,
8	Ntwa e utlwelwa ka matshwelelenyana
9	Re bannana bagolo, re ole sebarong.
10	Fa re tsoga jaanong re kuakua mekgosi.
11	Thobane kima re di lese mabogong,
12	Mangole a rona a setse a ipaa bosisi
13	Meriri ya rona mesweu mo ditlhogong,
14	E mesweunyana jaaka bosweu jwa mašwi.

[Motswedi: *Maboko a Setswana, Ngatana ya Poko*, M. K. Mothoagae]

- 3.1.1 Neela setlhogo sa leboko le le fa godimo le. (1)
- 3.1.2 Sonete ke leboko le le bopegileng jang? Tlhalosa. (3)
- 3.1.3 Neela ponagalo ya poko mo mola 2 wa leboko le mme o tlhalose gore goreng o rialo. (2)
- 3.1.4 Nopola mola o o nang le sekapuo sa tshwantshanyo mo lebokong. (2)
- 3.1.5 Naya diphetogo di le **pedi** tse di bontshang **go tsofala** tse di tlhagisiwang ke sesetete mo lebokong le. (2)
- [10]**

3.2 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

METSIMASETLHA – E. B. Masoabi

- 1 Ke metsi-masetlha setsimpa boko,
- 2 O dubisa banna thankga maibing,
- 3 Ba je mmamodikwadikwane mananeng,
- 4 Ba rwale mabogo tlhogong go umakwa,
- 5 Masetla-dibete a tiro tsa bojalwa.

- 6 Ruri o setlhogo o sa bolaya motho!
- 7 O gopisa bagale ka mpa ya sebete,
- 8 O ba tlogela ba le pududu dikhaing,
- 9 Wena o sale o phophoma dinkgong,
- 10 O boe o ba amoge seriti,
- 11 Ba sale ba sasanka mananeng.

- 12 Balatedi ba gago ba dule bomphe-ke-gôrê,
- 13 Matlho a bona a ditoto a totomologile,
- 14 Melomo ke dibete diphafaneng,
- 15 Godimo ga moo, o botlha ka tatso le lonko,
- 16 Mme o pakwa go feta kgotlaomone.

- 17 Ka ntlha ya gago merafe e latlhegetswe ke dikgosi,
- 18 O busa metse boemong jwa magosi,
- 19 O garaswantse kagiso makgotleng,
- 20 Go setse fela selelo le khuranyo ya meno.

- 21 Malapeng magora a tswetswe ka mefiko,
- 22 Dipitsa di tlhoka baapei,
- 23 Mamphorwana a atlhametse babolai,
- 24 Ka dinong di fofile le metsi-masetlha,
- 25 Mabele kgaitسادia mmu le pula.

- 3.2.1 Mmoki o kaya eng ka setlhogo sa leboko **Metsimasetlha**? (2)
- 3.2.2 Nopola sekai sa tshwantshiso go tswa mo lebokong le. Tlhalosa gore goreng o re ke tshwantshiso. (2)
- 3.2.3 Ke sekapuo sefe se se mo mola 6 wa leboko le? Tlhalosa sekapuo seo ka botlalo. (2)
- 3.2.4 Naya tlhaloso ya mafoko a mola 18 go ya ka mokgwa o a dirisitsweng ka teng mo lebokong le. (2)
- 3.2.5 Mmoki o senola maikutlo afe mo lebokong? Tshegetska ka labaka. (2)

[10]

3.3 Buisa leboko le le latelang, mme morago o arabe dipotso.

MORENA DE KLERK – E. M. KHUNOANE

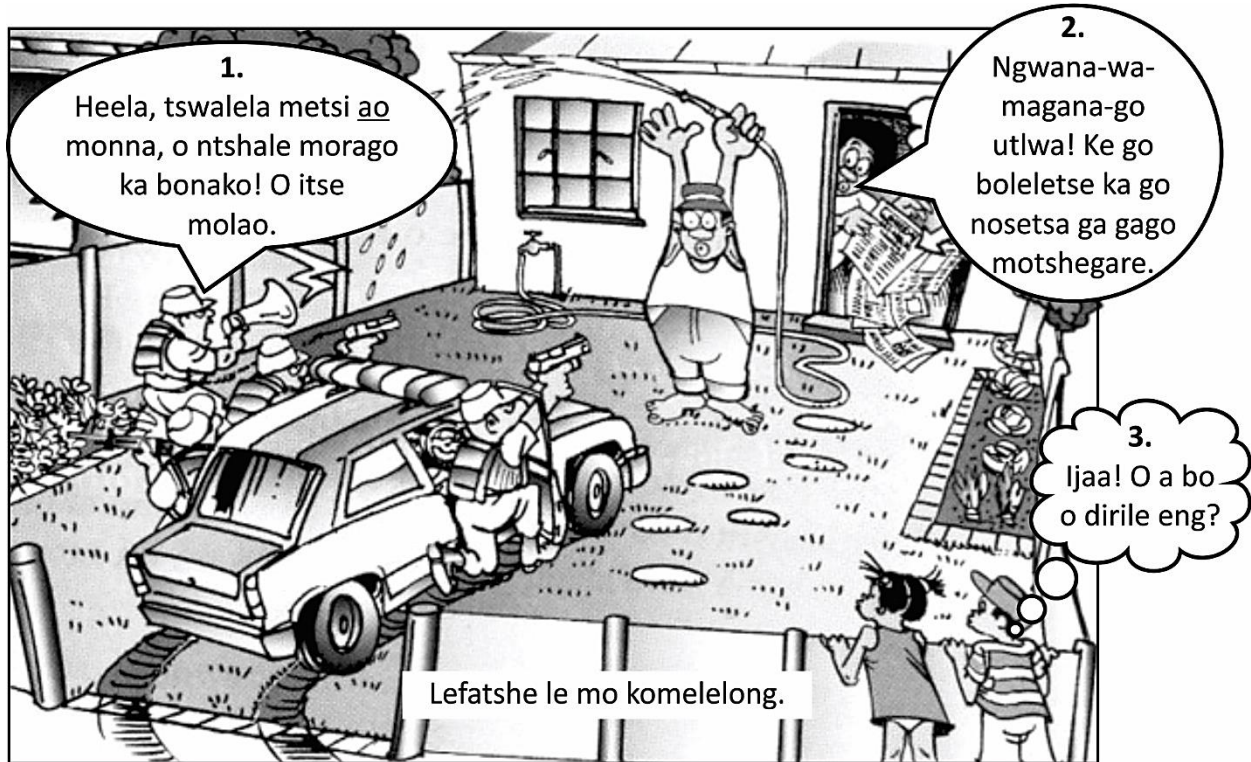
- 1 A tlotlo e newe ba e ba lebaneng!
- 2 O ikanne fa o palama palamente,
- 3 Wa tshepisa isagwe le tokologo e e tlhapileng,
- 4 Nna ke a go tlotla ntate.
- 5 O tshepitsitse go golola batshwarwa,
- 6 O tshepitsitse go amogela mokgatlo wa ANC,
- 7 O ba golotse go ya ka dipolotiki tsa bona.
- 8 Go o amogela jaaka mokgatlo wa sepolotiki.
- 9 Ke nnete o dirile jalo, nna ke a go tlotla.
- 10 Ga jaana o tshwaragane le go nyeletsa tlhaolele,
- 11 O biditse makoko otlhe go tla go ipuelela
- 12 Ka fa o leka go aga Aferika sešwa.

- 3.3.1 Leboko le le wela mo mofuteng ofe wa poko? Neela sekao se le sengwe go sedifatsa kemo ya gago. (2)
- 3.3.2 Nopola sekai sa kelelano ya mela/enjambamente go tswa mo lebokong le. (2)
- 3.3.3 Neela ponagalo ya poko e e mo meleng 5 le 6 o be o neele mosola wa ponagalo eo. (2)
- 3.3.4 O ithutile eng ka diteng tsa leboko le? (2)
- 3.3.5 Naya morero wa leboko le. (2)
- [10]**

30 maduo

KAROLO D THUTAPUO LE MELAWANA YA TIRISO**POTSO 4**

4.1 Sekaseka khathunu e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

[E nopotswe le go fetolelwa go tswa go DBE/Tlhakole-Mopitlwe 2014]

- 4.1.1 Batho ba ba tshotseng dithunya mo khathunung e ba bakae? (1)
- 4.1.2 Ke ka ntlha ya eng motho yo o okometseng mo mojakong a rototse matlho? (2)
- 4.1.3 Goreng monna yo o mo khathunung a emisitse mabogo? (2)
- 4.1.4 Neela malatlhelwa a mabedi go tswa mo khathunung e. (2)
- 4.1.5 Nopola polelo e e nang le modirisotaelo mo khathunung. (2)
- 4.1.6 Goreng mosimane le mosetsana ba okometse ka lebota? (2)
- 4.1.7 Neela leina la karolopuo e e thaletsweng. (1)
- 4.1.8 Ntsha lerui mo khathunung e mme o le dirise mo polelong e o itlhametseng yona. (2)
- 4.1.9 Ntsha matlhalosi a le mabedi go tswa mo khathunung o be o neele mefuta ya ona. (4)
- 4.1.10 O ithutile eng go tswa mo khathunung e? Neela lebaka go tshegetsa karabo ya gago. (2)

[20]

4.2 Buisa temana e morago o arabe dipotso tse di e latelang.

Bagaetsho, ga ke bone fa re ka rarabolola mathata a re a beilweng pele re eta re tlogela dilo tse dingwe kwa morago. Ga se mathata a botlhokatsebe a e leng ona a re apesitseng kobo ka letshoba a le esi. Ke bua jaana ke tsaya gore mme Mmammati le mmaboipelego, ba itse ka mathata a a dikileng a re wetse mo go goleng ga dipalo tsa balwetse ba Eitsi ba ba okelwang kwa malapeng.

Bangwe ba batho ba ke buang ka ga bona ba **setse** ba tlhokafetse fa ba bangwe ba ntse ba tsweletse ka go kwadisiwa. Re leka go rotloetsa batho go tla go itlhatlhobela mogare wa Eitsi mme ba tla ka monokela. Ke buisiwa mafoko a ke gore, rona re le ba botsogo, fa motho a tlhokafala re sekaseka re bo re tlhomamisa se se bakileng loso lwa gagwe. Fa e le gore o bolailwe ke bolwetse jo bo senang kalafi re batlisisa gore batho ba a kileng a amana le bona ba tsamaya fa kae mme e bile ba dira eng le go-na gore a ba sa ntse ba itekanetse.

[Motswedi: *Ga ba na batsadi*, T. Madimabe]

- 4.2.1 Neela lekaelagongwe la lefoko le le thaletsweng o be o le dirise mo polelong e o itlhametseng yona. (2)
- 4.2.2 Nopola leitiri go tswa mo temaneng e. (1)
- 4.2.3 Dirisa lefoko le le ntshofaditsweng jaaka o kaelwa:
- (a) Lediriletlhaedi (1)
- (b) Leditritota (1)
- 4.2.4 Fetola polelo e e latelang jaaka o kaelwa:
- "Re leka go rotloetsa batho go tla go itlhatlhobela mogare wa Eitsi."
- (a) Pakafetileng (1)
- (b) Pakatlang (1)
- (c) Pakapheti (1)
- 4.2.5 Bopa seane ka lefoko "loso" go tswa mo temaneng. (2)

[10]

30 maduo

Maduo otlhe: 100